

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר דניאל קפלן שליט"א

סנהדרין ס. - בענין מגדף בשם המיוחד

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- במשנה מבואר שכשגומרים דינו של המגדף, העדים צריכים לומר בפירוש את הגידוף ששמעו. וצ"ע, וכי חייבין העדים בעצמם ליעשות מגדפים?
- בברייתא מבואר דלחכמים אין המגדף חייב אלא אם כן גידף "שם המיוחד". וצ"ע, למה פסק הרמב"ם שחייב גם על גידוף בשם אל"ף דל"ת?
- למה נמסרה קריאה לשם הווי" שאינו מתאים לכתובתו?
- ברש"י מבואר ד"אפילו מברך את ד' כל היום ואין בליבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר - אינו מתחייב". וצ"ע, דא"כ כל התראת המגדף ועונשו אינו אלא על הספק, כיון שאין אנו יודעים מה שבלבו!
- במשנה מבואר שהעד השני אינו צריך לבטא הגידוף עצמו, אלא אומר "אף אני כמוהו". ויש לעיין, אם העד השני אמר הגידוף בפירוש ולא הסתפק ב"אף אני כמוהו" - האם עבר באיסור גידוף?

1. גמרא סנהדרין ס., וז"ל, "אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות, לאפוקי בן שתי אותיות דלא. פשיטא, יכה יוסי את יוסי תנן! מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט, קא משמע לן."

2. תוספות יום טוב סנהדרין פרק ז' משנה ה', וז"ל,

חורבה מינה, אלא ודאי דאין הכי נמי דכמשמעות המשנה הוא שיאמר בלשון ההוא ששמעו ממש. ולענין קושית הירושלמי וכי אמרינן ליה גדוף נ"ל דלא קשיא, דכשאומרים לו כן לא לגדוף מכוונין לא אנו ולא הוא, אלא כדי לקיים מצות סקילה במברך השם ומצותו אינה מתקיימת אלא בכך, ולפיכך נתחייב לומר לו שיפרש, מידי דהוה אסוטה שצותה התורה בפירוש שימחק שמו הגדול במים ומפני הספק, כ"ש בכאן שלעדים שיעידו הוא ודאי שזה נתחייב מיתה ויש לנו לקיים המצוה להמיתו והרי אינה מתקיימת אלא בכך."

"אמור מה ששמעת בפירוש. כתב הכ"מ בירושלמי פריך ואמרינן ליה גדוף, ומשני אלא אותו השם שאמרתי לפניכם קלל ובו קלל, כלומר מזכיר שם בן ד' אותיות ואומר השם הזה הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו, כלומר יכה יוסי את יוסי, ולא ידעתי למה לא כתב הרמב"ם זה. ע"כ.

ולי נראה שבדין השמיטו הרמב"ם משום דכיון דבגמרא דידן לא חש לפרושי הכי ש"מ דס"ל לגמרא דידן דאין ה"נ שהיה צריך שיאמר ממש הלשון כאשר שמעו, דאילו סברה גמרא דידן דמתני' לאו כמשמעה ה"ל לפרש הואיל שיש לנו מקום לטעות ולהבין שיאמר [ממש] הלשון כאשר שמעו ואתיא

3. רמב"ם הלכות ע"ז פרק ב' הלכה ז', וז"ל, "ואלו הן דיני המגדף, אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים, שנאמר ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינויים באזהרה, ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל."

4. גמרא סנהדרין נו., וז"ל, "דתניא (ויקרא כ"ד) איש איש כי יקלל א-לקיו ונשא חטאו, מה תלמוד לומר? והלא כבר נאמר (ויקרא כ"ד) ונקב שם ה' מות יומת! לפי שנאמר ונקב שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד, מניין לרבות כל הכינויין? תלמוד לומר איש כי יקלל א-לקיו מכל מקום, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים על שם המיוחד - במיתה, ועל הכינויין באזהרה."

5. חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם (שם) - מופיע להלן בסוף הרשימה.

6. שו"ת חתם סופר חלק חו"מ סי' קצ"ב, וז"ל,

בשלמא שם של מ"ב קאמר היינו דשייך איסורי בלע"ז, אפי' במקדש, אבל אי נימא דאבדון חלק לעה"ב הוא על מפרש השם באותיותי' כאשר הוא נכתב מה לשון לע"ז שייך בזה, משו"ה הוכיח רש"י לפרש דשם מ"ב קאמר, מ"מ ס"פ אלו עוברי' א"א לפרש לא כשאני נכתב אלא היינו ד' אותיות ידו"ד, ואהא קאמר רבא סבר למידרשי' בפרקי' ומאי דרוש שייך בזה וע"כ להודיע נקודותי' וטעמי', ומסיק לעלם כתיב, וא"כ כיון שנקודותי' נעלמו ממנו איזה דמות יערכו לו להגותו באותיותי'....

ויש בזה מקום עיון פ"ק דברכות ז' ע"ב לא הי' אדם שקראו אדון עד שבא אברהם אע"ה וקראו אדון, א"כ כל הראשונים הגו באותיותי', ואי נימא שהם כינו אותו בשם אלקים א"כ הי' לנו לקרות כל השמות שמבראשית עד אברהם בשם אלקים ולא בשם אדני, וקושי' זו כלולה בקוי' תוסי' שם, ועוד צליע ממ"ש תוסי' בחולין ס"ו ע"ב ד"ה כל בשם ב"ר פ"ז ושם בפנים מבואר דשם א"ד אדה"ר קראו בו. ושוב מצאתי שעל מדוכה זו ישב מהר"ש יפה ביפ"ת שם באריכות ולא העלה כלום.

ולפע"ד דמאדה"ר ואילך הי' א"ד כינוי של הוי' ית"ש ובו הי' נהגה אבל לא הי' אדם שקראו אדני בלי כוונת הוי', וההפרש רב ביניהם כי שני מיני אדנות יש א' במה שהוא הי'ה כל ההיות כולן אשר יצר וברא ממילא הוא אדון לכל אפי' עזב הארץ ומסר עולמו לשומרים אמצעים ואינו משגיח כלל עליהם מ"מ הוא א-לקא דא-לקא, אמנם אינו כן כי אחר ששבת וינפש מבריאות העולם עודנו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ומשגיח בעין פרטי על כל ובפרט עי"ן הי' על יראיו, ובבחינה זו הוא אדון הכל מבלי שברא כל אלא עושה מעשה שר ומלאך והיינו עיקר שכינה בתחתונים שנקרא בבחי' זו המלאך הגואל כמ"ש רמב"ן, ודורות הראשונים קראו א"ד בצירוף הוי' שהוא כמו אנכי הי' אלקיך אשר בראתיך אבל אע"ה שהוא הודיע השגחתו הפרטית בעולם וקראו ק-ל עולם ע"כ קראו אדון בלי צירוף הוי', כמו אנכי הי' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אשר בראתיך, ואולי לזה נתכוון רשב"א דמייתי יפ"ת שם ולא עמד על כוונתו.

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם דכ"י בפ"ב מע"ז הל"ז דדין המגדף שיברך שם המיוחד וקחשיב א"ד במיוחד וכן ביאר להדי' במורה ח"א פס"א הנ"ל ובסוטה ל"ח ע"א מבואר שנקרא רק כינוי, ויפה כתב מו"ח הגאון נ"י משם ראוי לרמב"ם דעכ"פ א"ד נמי מיוחד הוא דאלת"ה האיך תסיק אדעתך לברך

"דברי קדשו הגיעוני ע"ד אישים פועלי און השחיתו התעיבו על דברי חז"ל ונוקבים שם הי' ית"ש באותיותיו ולא יתנו מקום לדחז"ל סוף פרק אלו עוברין לא כשאני נקרא אני נכתב.

לפי ענ"ד מסברא אי אפשר שיהגה השם באותיותיו בכל מקום שנכתב ידו"ד, דהרי ידוע ומבואר שזה השם איננו תואר אלא עצם כמו שכת' במורה חלק א' פרק ס"א וסוף פס"ג, אעפ"י שמפרשי' אותו על שם שמהוה כל היות כולן וגם הם לועז"ן אותו דער עוויגע"ר ר"ל עצם הנצחי הי' הוה ויהי לעד בכל זאת איננו תואר אלא עצם, כמו שם ראובן אעפ"י שטעם השם הוא כי ראה הי' בעניי וכן הרבה שמות מ"מ אעפ"י שזה טעם קריאתו בתחילה אבל עכשו שנקרא כך הוא עצם שלו וידוע נמי כי שם העצם לא יסמוך לדבר, על דרך משל אם ראובן הוא שר הצבא א"א לומר ראובן הצבא כי אין יחוס לראובן עם הצבא אבל יאמר ראובן שר הצבא, והנה מצינו ידו"ד צבאות, ופשטי' דקרא כמ"ד צבאות נמחק דהכוונה שהוא ית"ש אדון הצבאות כולם, ואי אמרת בשלמא דאע"ג דכתיב ידו"ד מ"מ נקרא אדני שהוא תואר א"כ נסמך צבאות לאדני כאלו נאמר ידו"ד הוא אדון הצבאות, אבל אי נימא כל דכתיב הוי' נקרא ונהגה כן א"כ אין פירוש ושיעור לתיבות אלו כמובן. ובתהלים ס"ט כתיב אדני הוי' צבאות הסמך צבאות להעצם והקדים שם התואר כאלו אמר שר ראובן הצבא והוא דבר שאין לו שחר, אבל כשאנו קוראים אותו ההוי' בניקוד אלקים א"ש.

וכיון שעכ"פ מוכח דהשמות הנכתבים ידו"ד לפעמים נהגי' אדני או אלקים, א"כ הי' מינייהו מפקת וקבלת רבותינו תכריע שהחלק יעיד על הכל דלעולם אין ההוי' נהגה בגבולין.

ועוד אין לנו שום ניקוד מקובל בקריאת הוי' ית"ש, כי מה שמצאנוהו פעמים בניקוד אדני ופעמי' בניקוד אלקים הוא לפי המקובל מחז"ל שאינו נהגה באותיותיו, אבל הנקודות השייכים לאותיותי' אין אתנו יודע, ואפי' במקדש לא היו יודעי' לקרותו בנקודותי' כ"א המקובלים איש מפי איש כמו שכת' במורה ח"א פס"ב, ולזה נתכוון רש"י סוף פרק אלו עוברין (פסחים נ.) גבי סבר רבא למידרשה בפרקא, (ופי' רש"י קריי' דיו"ד היי' דארבע אותיות דרשיה וטעמיה התלויים בה, עכ"ל) אע"ג דבעלמא פירש"י (סנהדרין קא:) ההוגה שם המפורש הוא שם בן מ"ב באותיותי' אין לו חלק לעה"ב, ונ"ל דהביאו לזה מה דאמרי' בחלק ק"א ע"ב ההוגה השם באותיותי' בגבולין ובלשון עגה, פירש"י בלשון לע"ז אפי' במקדש ואי אמרת

ישראל בשם ההוא וכתתי כה תברכו, והוא עפ"י מ"ש תוסי' שם ד"ה או אינו וכו', וכ"כ מורי ז"ל בספרו בנין שלמה בסנהדרין שם. ולפע"ד דרמב"ם מפרש לשון הש"ס סנהדרין ס' ע"א דשם בן ד' נמי שם הוא ר"ל שם א"ד, ומהו דתימא שם רבה היינו ידו"ד, ומאי דקרי לי' בסוטה כינוי לפי הנ"ל י"ל אם

נכתב הוי' ונקרא א"ד ופירושו כנ"ל אז הוא רק כינוי של הוי', וע"כ בברכת כהנים דכתתי הוי' בקרא אי מכוונים הכהנים בא"ד הוי' כינוי של הוי', אבל זה המברך השם ואומר א"ד הוה שם מיוחד בפ"ע שזה הוא השם שקראו אאע"ה."

7. גמרא סנהדרין סה., וז"ל, "אמר רבא שאני מגדף, הואיל וישנו בלב."

ורש"י שם, וז"ל, "הואיל וישנו בלב. עיקר חיוב הבא עליו תלוי בלב, שמתכוין לברך השם, שאפילו מברך את השם כל היום ואין בלבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד ומקללו - אינו מתחייב."

8. גמרא סנהדרין ס., וז"ל, "תנו רבנן אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו. וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי? הא קא שמעי השתא! לא סלקא דעתך, דכתיב (מלכים ב' י"ט) ויהי כשמע המלך חזקיהו (את דברי רבשקה) ויקרע את בגדיו, המלך חזקיהו קרע והם לא קרעו."

9. רשב"א ברכות טו. ד"ה ור' יוסי אמר לך, וז"ל, "ונראה לפרש דהכי קאמר, כיון דדרשת מינה כל לשון שאתה שומע ממילא שמעת מינה דהוא צריך להשמיע לאזנו, דאי לא ל"ל דאצטריך רחמנא למשרי כל לשון שהוא שומע, פשיטא שהרי אם אינו צריך להשמיע לאזנו אפילו בהרהור הלב בעלמא שרי, וכדמשמע לקמן [כ' ב'] גבי בעל קרי, ובהרהור הלב לא שייך לשון, וממילא שמעי' שאין קפידה בין לשון הקודש לכל שאר הלשונות, אלא ודאי מדאיצטריך רחמנא למשרי כל לשון ממילא שמעינן דצריך להשמיע לאזנו."

10. גמרא סנהדרין ס., וז"ל, "השני אומר אף אני כמוהו, אמר ריש לקיש שמע מינה אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות, ומעלה הוא דעביד רבנן, והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא, דאי סלקא דעתך פסול הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא?"

5. חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב' הלכה ז'

ונראה דצוה כו"ע ס"ל הכי, דזכו יסוד הדין דזכ שמי חזכרי דצבקהריאה דאדנות מקרי לענין כל הדינים שקרא גס להשם הכתוב שהוא שם הוי', אכן כ"ז הוא לענין ברכת כהנים וכדומה, דנאמר דינא דכה תצרכו דהכהנים לריבין לצרך דוקא צשם זה הכתוב צפרשה, וצזה הוא דנאמרה בהלכה דצקריאה זו של אדנות השיבא שקראו וצרכו את ישראל צשם הוי', שהוא הכתוב צפרשה, וכן בכל קריאת פרשיות צצחורה, ע"י הקריאה של אדנות חסוב כקורין את השם הכתוב צפרשה, וצזה הוא דשייך דין זה דזכ שמי חזכרי, שכרי עכ"פ יש כאן שם הוי' שהוא נקרא צלשון זה, אצל צמגדף שאין שם שם הוי' כלל, מאן משוי לקריאתו שתהא חסובה קריאה של שם המיוחד, הלא הוא לא פירש רק השם של אדנות, וכשהיא לעלמה ג"כ קריאה היא, ואין כאן מה שיפשה אותה לקריאה של שם הוי', וע"כ ס"ל דאיו חייב צמגדף עד שיפרש את השם הוי' צעלמו. וצזה הוא דחולק הרמב"ם וס"ל דכיון דהויא מיהא קריאה גס לענין שם המיוחד, על כן גס צמגדף הוי זה בכלל מפרש את השם וחייב, וכמש"נ.

פ"ב ה"ז ואני אומר שעל שניכס הוא נסקל עכ"ל, ז"ע בציאור צזה, דכרי זה לכאורה פשוט דשם המיוחד אינו רק אחד, ואיך אפשר שיהי נסקל על שניכס, וגס עיקר הפלוגתא שמציא הרמב"ם אם חייבין גס על שם אדנות או לא לריכב ציאור ופירוש, מה היא יסוד פלוגתתם צזה.

והנראה לומר צזה, דהרמב"ם ס"ל דצבא דאמרינן צקידושין דף ע"א כתוב זה שמי וכתיב זה זכרי וכו' לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני וכו' ונקרא צאלף דלת ע"כ, נאמר צזה דינא, דהקריאה של אדנות היא גס קריאה על השם של הוי', וא"כ אף דעלם השם של אדנות לאו שם המיוחד הוא, אצל עכ"פ הרי צזה שפירש להשם דאדנות מקרי שפירש גס להשם המיוחד, שזו היא קריאתו, ולהכי חייב צמגדף, והוי זה בכלל ונוקב שם השם, דכן היא נקיבתו של שם זה לענין הקריאה, ולהכי כתב דעל שניכס הוא נסקל, דבין כך ובין כך הרי פירש להשם המיוחד שהוא שם הוי', אצל אה"י דזה גס הרמב"ם ס"ל דרק שם הוי' הוא דמקרי שם המיוחד ולא השם של אדנות.